

Glazba kao faktor aktivnog komunitarnog sudjelovanja u liturgiji

II. dio

1. *Umjetnost i liturgija.* Činjenica je da se kršćansko bogoslužje odvija kroz vjekove u najužoj povezanosti s umjetnošću. Ili bolje: da se kršćansko bogoslužje koristi umjetničkim izrazom svih vrsta, od poezije, pjevanja i glazbe do slikarstva, kiparstva i graditeljstva, te koreografije, i da ih ugrađuje u svoj sakralni simbolizam Kristovog misterija, ili od njih stvara ambijent prikladan za slavljenje Kristovog djela otkupljenja u vidljivim djelotvornim znakovima. Liturgija, istina, nije bitno vezana ni na koji umjetnički izraz, pa time ni na koju kulturu, jer sama posjeduje snagu da materijalnom elementu dade novo značenje, kakvog dosada nije imao. No upravo ta bitna usmjerenost liturgije prema znakovima čini je srodnom umjetnosti i tumači njezinu faktičnu povezanost s umjetnošću. Umjetnosti je, naime, svojstvena simbolika. Ona materiju, vidljive, zamjetljive stvari pretvara u simbole, u znakove nečeg duhovnog. Ona govor pretvara u pjesmu, glas u pjevanje, hod u ples, kamen, bronzu, drvo itd. u kip. Daje im, dakle, sasvim novu funkciju. Ako gledamo bogoslužje, ono je skup vidljivih djelotvornih znakova kojima se ostvaruje posvećenje Crkve i bogoštovlje Crkve. Dakle, skup znakova, u kojima nešto vidljivo predstavlja nešto nevidljivo, u kojima jedan vidljivi čin teži k jednom nevidljivom, duhovnom, nadnaravnom učinku. Vidljivi elemenat toga čina već predstavlja taj nevidljivi učinak i dosiže ga. Upravo ta znakovitost i umjetnosti i bogoslužja međusobno ih zbližuje. Umjetnost je autentični izraz ljudskog duha, u svojim temeljnim elementima nešto općenito razumljivo, na neki način čovjeku prirodno. Ona bez velikih poteškoća, nekako spontano, vodi čovjeka od vidljivog k nevidljivom, od dostupnog k nedostupnom, od pojedinačnog k općenitom. Zato stvara u svim svojim oblicima idealan ambijent bogoslužju, koje se sve sastoji u simbolizmu. Ono, naime, skup ljudi pretvara u skup naroda Božjega, ono u ljudskoj riječi sluša Božju riječ, ono u ljudskom činu gleda otkupiteljski i posvetiteljski zahvat Božji u svojoj Crkvi.

2. *Glazba i liturgija.* Što smo govorili o umjetnosti općenito, možemo reći i o glazbi posebno. I to vrijedi na jedan naročit način. Dok, naime, u mnogim granama umjetnosti širi krug ljudi može biti samo primalac, »potrošač«, u glazbi, — posebno u pjevanju, — čitav liturgijski skup postaje izvođačem, sudionikom u umjetničkom stvaranju. Pa i onda kada glazbu u liturgiji samo sluša, ne ostaje pasivnim.

Ako je svaki umjetnički izraz autentični, spontani izraz ljudskog duha, izraz čovjeka, onda je to po općem shvaćanju na poseban način baš pjevanje. Ono je potpuniji izraz čovjeka nego što je to govorena riječ. Jer govorena riječ upada u kategoriju pojmova s točno određenim i ograničenim značenjem, te je tako samo djelomičan izraz čovjekovog unutarnjeg sadržaja, koji se zaista ne može svesti samo na neku pojmovnu poruku. Pjevanje je pak uz to i izraz čovjekovih osjećaja, otvorenje i izljev njegove mašte, upravo svega bogatstva njegovog unutarnjeg sadržaja. I tu je dvostruka veza pjevanja — pa i glazbe općenito — s liturgijom:

a) Već smo govorili o vrhovnom principu liturgijske obnove našega stoljeća, koji je svoju kulminaciju doživio u smjernicama II. Vat. Sabora i njihovom praktičnom provođenju, kojem smo svjedoci u naše dane. To je princip aktivnog komunitarnog sudjelovanja svih u bogoslužju. Dakako da će to sudjelovanje biti to potpunije i to autentičnije što bude potpuniji i autentičniji njegov konkretni izraz. A tu pjevanje, kako smo vidjeli, daleko nadilazi govorenu riječ. Tako se ponovno potvrđuje stari princip: *tko pjeva dvostruko moli*. Ne zato što ulaže više napora, ili možda za članove zbora zato što žrtvuju više vremena za vježbanje, premda ni to ne valja omalovažiti, nego zato što pjevanje znači potpuniji i autentičniji izraz čovjeka, angažiranost cijelog čovjeka, pa prema tome i potpunije i autentičnije sudjelovanje u bogoslužju.

b) Pjevanje je ne samo autentični izraz čovjeka nego je i po svojim vlastitostima blizo liturgiji. Ono spada u poetski izraz, za koji teoretičari na polju filozofije i teologije glazbe kažu da leži u dnu simbola. A tada je glazba bitno srodna liturgiji, koja je sva u simbolima.

Simbol u svom originalnom smislu pripada shvaćanju stvarnosti koje bismo mogli nazvati mitskim, jer je u svom konkretnom izrazu vezano većinom uz mit. Mit daleko od toga da bi predstavljao samo tlapnju, kako ga u običnom govoru ponekad tretiraju, nego i sam predstavlja poetski (a to znači autentičnije ljudski) izraz temeljnih životnih uvjerenja, primljenih predajom. Prema tom shvaćanju svekolika je stvarnost i jedinstvena i razdijeljena na različite sfere. Te su sfere međusobno povezane, stoje jedna prema drugoj u podređenom ili nadređenom položaju, ali se bitno međusobno prožimlju. I to u tom smislu da jedna drugu djelomično, dakle nepotpuno, već u sebi sadrži. Tako vidljiva stvarnost ima stvarnu vezu s nevidljivom stvarnošću, koja je savršenija i kojoj je ona samo izvanjski odsjev. Ali tako da je djelomič-

no u sebi sadrži. To znači da je vidljiva stvarnost slika, simbol nevidljive, nadzemaljske stvarnosti.

U toj stvarnoj povezanosti simbola i simboliziranog leži i bitna razlika između znaka općenito i simbola. Znak o nečem obavještava, na nešto upozorava, ali njegova veza s označenim ostaje u logičkom, spoznajnom redu. Simbol je više od znaka. On simboliziranu stvarnost djelomično posjeduje i komunicira. I ako nema tog djelomičnog prožimanja simbola i simboliziranog, onda nema ni simbolizma. Kako je kod starih to shvaćanje simbola bilo »stvarno«, pokazuje npr. to što su Oci stvarnost Kristovog tijela protiv učenja Doketa branili iz euharistijskog simbolizma: ako Krist nema stvarnog tijela, čiji su simboli kruh i vino u Euharistiji, govorili su oni. Samo nešto stvarno može imati svoj simbol i tom simbolu komunicirati djelomično svoju stvarnost.

Na ovakvom shvaćanju stvarnosti simbola počiva u biti tumačenje liturgije, koja je, kako smo već rekli, sva u simbolima. Djelotvornost liturgijskih obreda-simbola temelji se doduše na pozitivnoj volji Krista i Crkve, utemeljitelja liturgijskih znakova, ali ona predpostavlja općeljudsku kategoriju simbolizma i na nju se nadovezuje.

Prema tome se glazba i liturgija sastaju u zajedničkom korijenu poetskog izraza, što leži u dnu simbola. Čini se ipak da bi se po shvaćanju starih u toj stvari moglo reći i više. Zanimljivo je, kako nam jedna antična priča, priča o Panovoj fruli, prikazuje i glazbu kao simbol nečeg nestalog, nevidljivog. Pan goneći nimfu Siringu dotjera je do rijeke. Ona u strahu zazove valove, svoje »tekuće sestrice«, i zamoli ih da joj promijene lik. I kad Pan posegnu za njom, osta mu u ruci samo trska. On je slama na nejednake dijelove i napravi frulu, zalijepivši ih voskom. Zanesen prvim tonovima što ih je proizveo na upravo nastalom instrumentu, a kojima je izrazio svoju tugu za nestalom nimfom, Pan reče: »To će mi ostati kao razgovor s tobom«. Nimfa je nestala, a opet je prisutna u fruli u Panovim rukama, dok glazba predstavlja razgovor s njom. Tako je glazba posjedovanje u simbolu onoga što je nevidljivo, nestalo, a što se želi. A to već ulazi kao i obred u simbolizam.

3. *Glazba u liturgiji.* Primijenjeno na liturgijsku glazbu sve ovo gore rečeno možemo konkretno svesti na slijedeće:

- dragovoljnost (tj. nevezanost za postizanje izvanjskog interesa) i spontanost glazbe u liturgiji simbol je dragovoljne posvetiteljske inicijative Božje u djelu ljudskog spasenja;
- glazba stvara osjećaj zajedništva, pojačava ga i njegov je izraz;
- i samo slušanje glazbe u liturgiji može predstavljati pravo aktivno sudjelovanje.

a) Liturgija kao djelatna prisutnost Božjeg otkupiteljskog djela u Kristu ima dvostruki smjer gibanja: silazni i uzlazni. Silazni je prvotan, jer predstavlja sam posvetiteljski čin Božji. On je istaknut najviše u Sakramentima, njemda je prisutan u svim liturgijskim činima. Njegova je bitna oznaka dragovoljnost: Bog nas poziva i posvećuje iz čiste ljubavi. Ali i u silaznom smjeru gibanja u liturgiji, koji predstavlja naš odgovor na Božju ponudu, prisutna je također inicijativa Božja. I naš odgovor na poziv Božji u biti je djelo Duha Svetoga koji u nama viče: Abba! Oče! To nam Crkva želi pokazati npr. time što nam poslije navještanja riječi Božje u liturgiji, koju nam onaj čas Bog sam

upućuje, stavlja u usta nadanutu riječ Psalma kao naš odgovor na tu riječ. Duh Sveti koji je nadahnio riječ Psalmiste sada nadahnjuje naš odgovor, naše prihvatanje Božje poruke.

Glazba posjeduje vlastitosti koje je čine prikladnom da bude izvanjski izraz dragovoljnosti Božjeg posvetiteljskog djela u liturgiji Crkve. Ona, naime, spada među djelatnosti koje po svojoj biti ne idu ni za kakvom materijalnom ili općenito izvanjskom korišću. Isto kao i igra. Zato nije čudo da neki u njoj nalaze mnogo elemenata igre. Svako je značajno što mnogi jezici sviranje na instrumentima izražavaju glagolom »igrati«. Svaki od nas lako će iskusiti tu spontanost i dragovoljnost glazbe kad zapjevuši bez ikakvog izvanjskog povoda, usred drugog posla, samo iz neke nesvjesne unutarnje potrebe. Zato glazba u liturgiji pod tim svojim vidom predstavlja prikladan navještaj dobrohotnosti i dragovoljnosti Božjega djela spasenja, što ga sadržavaju liturgijski simboli. Dakako za one samo koji su toga svjesni, a to nameće potrebu pouke vjernika u tom pravcu.

b) Jedna od bitnih komponenata liturgijskog slavljenja jest zajedništvo. Subjekt slavljenja je sakupljena zajednica. Ona valja da posjeduje svijest međusobne povezanosti, da tu svijest prikladno izrazi, te da je također pojača i dovede do pune. I tu joj kao odlično sredstvo služi glazba, naročito pjevanje. Prihvatanje zajedničkog tona i zajedničkog ritma u skupnom pjevanju postaje izraz pripadnosti zajednici. Na tome se temelji zanos u pjevanju himni: ono je izvanjski izraz pripadnosti određenoj grupi. Ali ne samo kod himni. Zajedničko pjevanje bilo koje, ne tendenciozne, pa i šaljive pjesme daje i jača osjećaj jedinstva grupe koja je pjeva.

Odatle dolazi i ono otačko veličanje »jednog glasa«, tj. sjedinjenje svih u zajedničkom liturgijskom pjevanju kao izraza jednodušnosti. A Liturgijska konstitucija II. Vatikanskog Sabora kaže: »Sveta glazba... promiče jednodušnost...« (čl. 112.).

c) Istina je da postoji danas jedan tip slušanja glazbe samo radi uživanja, dakle nezainteresirano i time bez nekog osobnog sudjelovanja u smislu identificiranja s onima koji tu glazbu izvode. Postoji tip rastresenog slušanja glazbe uz druge poslove, koje postiže samo osjećaj uklopljenosti u ozvučeni ambijent. Takav način slušanja glazbe u liturgiji sigurno ne bi zaslužio ime aktivnog sudjelovanja u liturgiji. No izvođenje jedne pjesme na liturgijskom skupu od manjeg dijela toga skupa, konkretno zbora, može pod određenim uvjetima zaista postati pjesmom čitavog skupa.

Koji su to uvjeti? Mislim da među uvjete ulaze neke osobine same pjesme, ali i neke osobine samog liturgijskog skupa.

Pjesma mora posjedovati tekstovni i glazbeni kvalitet. Tekst valja da bude zaista pjesnički izraz biti liturgijskog slavljenja, blagdana ili liturgijskog vremena, koji ih promatra pod vidom ljepote, sklada, ljupkosti, miline, kako se oni u religioznoj sferi pojavljuju pred čovjekovim osjećajem te vrste. Ako glazba sa svoje strane još pojača taj u tekstu sadržani zanos nadnaravnim sadržajem slavljenja, dobit ćemo pjesmu koja zaista može ponijeti i postati poetski izraz na religioznom području.

I kvalitet izvođenja ulazi među uvjete. Samo muzikalno izvođenje može ponijeti i izvođače i one koji slušaju.

Liturgijski skup mora imati sa svoje strane liturgijsko razumijevanje pjesme i liturgijsku zainteresiranost za nju. Razumijevanje se odnosi na onu ulogu što je ta pjesma ima u ovom određenoj slavljenju. Može to biti odgovor na riječ Božju (pripjevni psalam), himan hvale poslije pričesti, pjesma što prati nošenje darova na oltar kao izraz prinosa samog sebe Bogu itd. Liturgijska zainteresiranost je ona unutarnja želja, upravo potreba, što je osjeća svaki sudionik liturgijskog skupa, da zaista izvrši ono što u ovom slavljenju mora izvršiti ta pjesma: odgovor na Božju riječ, izraz prinosa samoga sebe, izraz hvale poslije pričesti. I liturgijsko razumijevanje funkcije pojedinih elemenata slavljenja i zainteresiranost za ovakvo aktivno sudjelovanje u njemu plod su sustavnog kršćanskog i liturgijskog odgoja.

Samo ako se ostvare svi ovi objektivni i subjektivni uvjeti, moguće je ostvariti i gore označeni cilj, to naime da pjesma zbora postane pjesma čitave zajednice i u toj zajednici izvrši onu ulogu što joj je namijenjena u liturgijskom slavljenju. Samo, dakle, tekstovno i glazbeno vrijedna pjesma, muzikalno izvedena u liturgijski odgojenoj i zain-

teresiranoj zajednici može i onda kada je izvodi manji dio zajednice postati faktorom aktivnog komunitarnog sudjelovanja cijele zajednice. Samo tako se, naime, ispunjavaju potrebni uvjeti da se čitava zajednica indentificira s izvođačima i tu pjesmu učini svojim liturgijskim izrazom.

I na kraju da ukratko rezimiramo. Glazba kao umjetnost tonova po biti je svojoj srodna s liturgijom. Susreću se u pojmu poetskog izraza što stoji u dnu kako glazbenog tako i liturgijskog simbolizma. Glazba posjeduje vlastitosti koje je čine nezamjenljivim faktorom autentičnog i potpunog ljudskog izraza, pa time i faktorom autentičnog i potpunog sudjelovanja kršćanske zajednice u bogoslužju. Ona je to ne samo onda kad joj je izvođač cijela okupljena zajednica, nego, pod određenim uvjetima, i onda kada je izvodi manji njezin dio.

Iz ovoga se, dakako, nameće i praktični zaključak: svako omalovažavanje glazbe i zanemarivanje glazbenog odgoja kršćanskih zajednica u vidu liturgije znači duhovno sakaćenje kršćanskih zajednica, jer im oduzima sposobnost za autentično i potpuno sudjelovanje u bogoslužju kao vrhunskom izrazu života Crkve.

USKORO IZLAZI

Butorac — Ivandija

POVIJEST KATOLIČKE CRKVE MEĐU HRVATIMA

Djelo poznatih stručnjaka koje govori o životu Katoličke Crkve među Hrvatima od početaka do današnjih dana. Knjiga će imati oko 350 stranica. Obilovat će slikama i kartama u lijepoj opremi.

Plaća se unaprijed ili odmah po primitku knjige, Cijena 85 Nd.

Narudžbe prima: HKD sv. Cirila i Metoda, Trg kralja Tomislava 21 — 41000 Zagreb. Novac se šalje na žiro račun br. 30101-678-448.